

Частина перша

Софія

Розділ перший

Уперше продана

Боскамп Лясопольський покликав до себе Янека і звелів збиратися в дорогу.

— А що пан накаже покласти йому в куфер? Чи досить панові трьох пар білизни? — спитав сухий і довгий, як жердина, старий слуга.

Боскамп зиркнув на Янека і сказав, наче відрубав:

— Кальян!

Янек увічливо вклонився і зник за дверима опочивальні.

За хвилину повернувся, подав курильне приладдя.

— Мушу знати, вельможний пане, чи досить буде трьох пар?

— Усе будеш пакувати, усе. Тільки папери не руш. Я сам.

— Матка Боска! — здивовано сплеснув у долоні слуга. —

Що сталося? Невже пан надумав кинути Туреччину?

— Надумав... А взагалі ти, Янеку, базіка, і мені не до вподоби твоя цікавість... Проте скажу: від'їжджаємо до Полонії.

— Єзус-Марія! Додому! Сьогодні ж усі речі будуть спакзовані.

— А папери не руш, чуєш?

— Чую.

— А поки що йди запрягай коней, бо мені негайно треба до міста.

Янек, котрий був для посла і домашнім слугою, і кучером, швидко запряг коней і знову з'явився перед господарем:

— Смію повідомити пана, що на нього чекає балагула.

Замість відповіді Лясопольський оддав йому нерозпалений каляян.

— Матка Боска, що з паном скоїлося? Він же так любив диміти!

— Ну й базіка ти, Янеку! Любив диміти! А чому, га? Не знаєш? Та тобі й не можна знати. Що панові можна, то хлопцям зась.

Обличчя слуги спалахнуло образою:

— Хлоп, вельможний пане, часом і мудрі речі здатний розуміти...

Пан посол Речі Посполитої Боскамп Лясопольський іноді розмовляв зі слугою, як із рівнею. Тут, у турецькій столиці, ні з ким було перемовитись рідним словом, крім Янека та тлумача. А сьогодні ще така радість — королівський наказ про повернення до Варшави. Там, на далекій батьківщині, лишилися друзі, квітучий сад з фонтанами, палац, залитий світлом ліхтарів. Там хлопці-дударі щовечора веселять благородне товариство. А він, ясновельможний, нудьгує ось уже третій рік у турецькій столиці, змагає від спеки і димить каляном, щоб показати туркам свою повагу до їхніх звичаїв.

— До дябла каляян, чуєш, Янеку?.. А врешті — не треба, не роби з нього черепків, повеземо де Варшави одо диявольську смолокурню, хай бачать наші, чим тішаться бусурмани. А поки що облиш її та запрягай коней. Маю потребу з'їздити до міста. А повернемося — відразу ж і в дорогу пакуйся.

За чверть години ковані копита, викреслюючи іскри з бруківки, поцокотіли з подвір'я посольського особняка на широку, заповищену вулицю Абиз-Авадж, що веде на берег священного Босфору. З розпеченого бруку пахло вогнем. Під блідо-синім небом на шпилях мінаретів палахкотіли від сонця ріжки півмісяців. Ще трохи — і екіпаж викотив на набережну — криву і майже безлюдну вулицю, що плуталася між пагорбами і замшілими пнями вздовж протоки.

Обабіч сивіли загорошені кущі тамариску, звисав до води темно-зелений плющ, часом крізь його зарослі проглядали облизані вітрами пліщини древніх скель, деінде височіли стрункі кипариси.

Лясопольський любив цю набережну, її екзотику. Свіжий вітер із протоки проганяє спеку, тут легше дихати. Безлюддя, слабкий шелест плюща, повільний плин води заспокоюють.

Янек сидів на козлах фаєтона, ліниво поцьвохкував бато-гом коней і думав, чому це його господар наказав так спішно збиратися в дорогу.

— Смію спитати вельможного пана: він назавжди покидає турка чи ще повернеться сюди?

— Нех це хлопа не цікавить і не бентежить, бо хлопцї вшистко єдно, де бути, аби з паном. Слуга — як нитка за голкою: куди пан — туди й він... Цо то є розбещений хлоп! Нагая давно куштував, то й питає таке, що його й цікавити не мусить...

— Нех бендзе так, як пан мувить, — зітхнув Янек і замовк.

Коні труско бігли дорогою, що в'юнилася вздовж кряжистого берега. Легкий посольський екіпаж, на якому тільки й їздити по таких примхливих дорогах, щоразу підстрибував на вибоїнах, шурхав колесами по кущах тамариску, збиваючи сиву пилуку. Обігнувши скелю, порослу миршавими кущами срібнолисто-го лоху, дорога повернула до міста і нарешті витягнулася в рівну стрічку. Пан посол наказав спинити коней, щоб востаннє помилуватися Босфором. В очах мерехтіло від хвиль, що котилися на південь, назустріч гарячим, сухим вітрам. У думці порівнював їх плин з людським життєм, що, як оці хвилі, тече в невідомість, і намагався вгадати, що чекає його на батьківщині. Понад усе боявся королівської опали. Чи зрозуміє володар, чому він, Боскамп Лясопольський, не зміг виконати місію посла? Тут, у Стамбулі, довелося докласти усіх зусиль, щоб виконати волю вінценосця і схилити Туреччину на бік Польщі, яка побоювалася Австрії і передбачала неминучість конфлікту з нею. Треба було заручитися султанською дружбою. Війська Золотої Порти давно стоять на кордоні з Польщею — у Хотині та Новоселиці.

Як би вони згодилися на випадок австрійського нападу! Та не вдалося Лясопольському це зробити, і ось розгніваний король відкликає його зі Стамбула. Так думав посол, і, щоб уникнути опали, вирішив задобрити свого вінченосця. Ще вчора довідався, що з Кафи прибули галери з полоненими українськими дівчатами та хлопцями, а сьогодні буде торг. Може, щось підходяще трапиться в дарунок королю? Лясопольський гукнув:

— Гей, Янеку, поганій на Кара-Буджак!

Чим ближче до Кара-Буджаку, тим густіше ліпилися чепурні будиночки і тим менше було зелені. Лиш де-не-де стрічались присадкуваті ліванські кедри, сумні туї та колінкуваті кущі кизилу. Коні бігли по сухій, збитій копитами вулиці й не звертали вбік навіть тоді, коли стрічались великі гончарські гарби чи нав'ючені лозовими кошиками віслоки. Візники, почувши дзвінок посольського екіпажу, хапалися за обротянки, сіпали убік, щоб звільнити дорогу, і вже з узбіччя низько вклонялися.

Невільничий ринок Кара-Буджак починався в кінці вулиці Ак-Таман за сірими кам'яними мурами, розцяцькованими плямами зеленого моху. Мовчазні, грізні, споруджені ще за Олександра Македонського, вони багато бачили на своєму віку. Під цими мурами точилися жорстокі битви, лилася кров, стогнала від жаху земля, Ще й досі дощі вимивають із ґрунту людські кості, з'їдені зеленою іржею мідні наконечники стріла та лаштунки воїнів, що полягли під хмурими бастіонами фортеці. Давно вже тут не гримлять битви, не іржуть бойові коні, не ламаються списи, не млеться кров. Тут ллються сльози, ще гарячіші за кров, бо ніяка рана так не болить, як болить серце матері, коли у неї віднімають дитя, або від дівчини коханого, заковують у кайдани і продають у рабство.

Посольський екіпаж наблизився до брами. Схилився в поклоні яничар, приклав до серця одну руку, а другою показує, де лишити мито. Дзенькнула монета, і перед послом відчинилася брама.

Ринок вирував. Тут сміялись і плакали, сперечалися, стогнали, проклинали долю, шептали страдницькі молитви. По-